Diğer eserleri şunlardır. *Kavâid-i Fârisiyye, Risâle-i Edebiyye, Bedâyi', Esrarnâme, Hakîkat-i İnsâniyye Tercümesi, Salât-ı Feyziyye Tercümesi, Tecelliyât-ı İlâhiyye Tercümesi, Vahdet-i Vücûd Tercümesi, Kitâbü'l-Ma'rife Tercümesi, Merâtibü'l-vücûd Tercümesi Istılâhâtü's-sûfiyye Tercümesi* (Bu eserler ve tercümeler için bk. Osman Nuri Ergin, *Abdülaziz Mecdi*, s. 74-90).

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Selâhaddin, *Bildiklerim*, Kahire 1918, s. 77-80; Osman Nuri Ergin, *Balıkesirli Abdülaziz Mecdi Tolun*, İstanbul 1942, s. 74-90; S. Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, İstanbul, 1936-45, I, 214-215; Mete Tunçay, *Türkiye'de Sol Akımlar*, Ankara 1967, s. 32; Mahir İz, *Yılların İzi*, İstanbul 1975, s. 161-162, 175; Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasal Partiler*, İstanbul 1982, s. 239, 253, 275; Aydın Uğur, "Dünün Aydınları" *Toplum ve Bilim*, nr. 24, İstanbul 1984, s. 171-182.

 NİHAT AZAMAT

ABDÜLAZÎZ b. MERVÂN

(عبدالعزيز بن مروان)

Ebü'l Asbağ Abdülazîz
b. Mervân b. Hakem el-Ümevî
(ö. 86/705)

Emevî halifelerinden Mervân b. Hakem'in oğlu ve Ömer b. Abdülazîz'in babası, Mısır valisi.

Medine'de doğdu ve orada yetişti. Annesi Benî Kelb kabilesinden Leylâ bint Zebbân'dır. 684 yılı Ekim ayı ortalarında Mısır'ı ele geçiren Mervân b. Hakem, yanındaki oğlu Abdülazîz'i buraya vali tayin etti. Mervân'ın ölümünden sonra halife olan Abdülmelik de babasının tavsiyesine uyarak kardeşi Abdülazîz'i yerinde bıraktı. Böylece Abdülazîz, ölümüne kadar yirmi yılı aşkın bir süre Mısır valiliği yaptı.

69 (688-89) yılında Abdülmelik'i ziyaret etmek için Dımaşk'a gittiğinde halifeye isyan etmiş olan Amr b. Saîd'i öldürmekle görevlendirildi. Fakat o, halifenin bu emrini yerine getirmekten kaçındığı gibi, öldürülen Amr b. Saîd'in yakınlarının affedilmelerini de sağladı. Ertesi yıl başlayan veba salgını sırasında Fustat'ı terketti. Nil sahilindeki Hulvân'da yerleşerek orada evler, köşkler ve camiler inşa ettirdi ve bölgeyi mâmur hale getirdi. 696 yılında da bazı ilâveler yaptırarak Amr b. Âs Camii'ni genişletti.

Halife Abdülmelik, yerine oğulları Velîd ve Süleyman'ı veliaht tayin etmek isteyince, babası tarafından daha önce ikinci veliaht tayin edilmiş bulunan Abdülazîz buna şiddetle karşı çıktı ve bu yüzden iki kardeşin arası açıldı. Halifenin bazı yakınları da bu teklife muhalefet ederek halifeyi oyaladılar. Fakat Abdülazîz çok sevdiği oğlu Asbağ'ın ölümü üzerine hastalanarak ondan on altı gün sonra Hulvân'da vefat etti; cenazesi Fustat'a nakledilerek orada defnedildi. Bunun üzerine Abdülmelik oğlu Velîd'i veliaht tayin etti.

Abdülazîz fakirlere her gün yemek dağıtan cömert, yardım sever ve ileri görüşlü bir devlet adamıydı. Mısır halkı tarafından çok sevilirdi. Kardeşi Abdülmelik gibi o da dinî ilimlere ilgi duymuş ve özellikle hadisle meşgul olmuştur. İbn Sa'd ve Nesâî'ye göre **sika*** bir râvi olan Abdülazîz, babası Mervân'dan, ayrıca Ebû Hüreyre, Abdullah b. Zübeyr ve Ukbe b. Âmir'den hadis nakletmiş, kendisinden de oğlu Ömer b. Abdülazîz, Zührî ve Kesîr b. Mürre rivayette bulunmuşlardır. Ayrıca babası Mervân'ın Ebû Hüreyre'den derlediği hadis mecmuası ona intikal etmişti. Aralarında yetmiş kadar Bedir gazisinin de bulunduğu birçok sahâbî ile görüşmüş olan talebesi Suriyeli muhaddis Kesîr b. Mürre'den, Ebû Hüreyre dışındaki sahâbîlerden öğrendiği hadisleri kendisi için yazmasını istedi. Ancak bunun gerçekleşip gerçekleşmediği bilinmemektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1388/1968, V, 233, 236; VII, 448; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr* (nşr. Abdurrahman b. Yahyâ el-Yemânî v.dğr.), Haydarâbâd 1360-80/1941-60 → Diyarbakır, ts. (el-Mektebetü'l-İslâmiyye), VI, 8; IX, 33; İbn Kuteybe, *el-İmâme ve's-siyâse* (nşr. Tâhâ Muhammed ez-Zeynî), Kahire 1378/1967, II, 21; Belâzürî, *Ensâbü'l-eşrâf*, V (nşr. S. D. F. Goitein), Kudüs 1936, s. 127, 136-137, 139-140 vd.; Ya'kûbî, *Târîh* (nşr. M. Th. Houtsma), Leiden 1883 → Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), II, 257, 272, 277, 279, 306; Taberî, *Târîh* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl), Kahire 1960-70 → Beyrut, ts. (Dâru Süveydân), I, 419; V, 476, 539, 610; VI, 144-146, 391, 412-416; Mes'ûdî, *Mürûcü'z-zeheb* (nşr. C. Pellat), Paris 1861-77, V, 205 vd.; Ebû Ömer el-Kindî, *Kitâbü'l-Vülât ve Kitâbü'l-Kudât* (nşr. R. Guest), Leiden 1912, s. 49-57; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil* (nşr. C. J. Tornberg), Leiden 1851-76 → Beyrut 1399/1979, IV, 189-190, 301, 302, 513 vd.; İbn Hallikân, *Vefeyât* (nşr. İhsan Abbas), Beyrut 1398/1978, I, 370; III, 72; IV, 113; V, 298; VI, 302; Makrîzî, *el-Hıtat*, Bulak 1270, I, 210; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, IV, 249-251; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VI, 356; İbnü'l-İmâd, *Şezerâtü'z-zeheb*, Kahire 1350-51 → Beyrut, ts. (Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî), I, 95; Nabia Abbot, *Studies in Arabic Literary Papyri, II: Qur'ânic Commentary and Tradition*, Chicago 1967, s. 20; Muhammed Hamîdullah, *Muhtasar Hadis Tarihi ve Sahife-i Hemmam b. Münebbih* (trc. Kemal Kuşçu), İstanbul 1967, s. 51-52; K. V. Zettersteen, "Abdülaziz", *İA*, I, 63; a.mlf., "'Abd al-'Azîz b. Marwân", *EI²* (İng.), I, 58.

 İSMAİL YİĞİT

ABDÜLAZÎZ el-MEYMENÎ

(عبدالعزيز الميمني)

Abdülazîz b. Abdilkerîm
el-Meymenî er-Rackûtî
(1888-1978)

Arap dili ve edebiyatı alanındaki çalışmalarıyla tanınan Hindistanlı âlim.

Hindistan'ın Kathiavar bölgesindeki Rackût şehrinde doğdu. İlk öğrenimini tamamladıktan sonra, ata mesleği olan ticaret yerine babasının teşvikiyle ilim tahsiline yöneldi. Yüksek öğrenim için Delhi, Râmpûr, Leknev ve Amroha gibi ilim merkezlerine giderek Şemsü'l-ulemâ Nezîr Ahmed ed-Dihlevî ile, 1908'de kendisinden hadis rivayeti için icâzet aldığı Hüseyin b. Muhsin el-Ensârî ve Muhammed Tayyib el-Mekkî gibi devrin tanınmış âlimlerinden dersler aldı. Daha çocuk denecek yaşlarda iken Arap edebiyatının *el-Mu'allakâtü'l-'aşr, Dîvânü'l-hamâse, Dîvânü'l-Mütenebbî, el-Cemhere, el-Mufaddaliyyât, el-Kâmil, el-Beyân ve't-tebyîn, Edebü'l-kâtib* gibi meşhur eserlerini okudu. Arap edebiyatının tanınmış şairlerinden 70.000 beyitten fazla şiir ezberledi. Ayrıca Farsça öğrendi ve Fars edebiyatının *el-Mu'cem fî âsârı mülûki'l-'Acem* gibi klasik eserlerini okudu.

1909'da Pencap Üniversitesi Arap-Fars Bölümü'nden mezun olduktan sonra Peşâver'deki Edward College'de Arapça ve Farsça müderrisliğine başladı (1913). Daha sonra Lahor'daki Oriental College'in Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü'ne geçti (1921). 1924'te Aligarh Üniversitesi'ne Arapça okutmanı olarak tayin edildi; zamanla terfi ederek üniversitenin Arap Dili ve Edebiyatı Bölümü başkanı oldu. Bu sırada F. Krenkow, Otto Spies, A. S. Tritton ve C. A. Storey gibi meşhur şarkiyatçılarla birlikte çalıştı. 1950 yılında bu üniversiteden emekliye ayrıldı; Pakistan'a yerleşti (1954). Önce Karaçi Üniversitesi'nde (1955-1958), ardından Pencap Üniversitesi'nde Arapça profesörü olarak görevlendirildi. Bu arada Pakistan hükümetinin Karaçi'de kurduğu (şimdi İslâmâbâd'da bulunan) İslâm Araştırmaları Merkezi'nin (Central Institute of Islamic Research; şimdiki adı Islamic Research Institute) ilk idarecisi oldu ve 1960'a kadar bu görevi başarı ile sürdürdü. Merkezin kütüphanesine, başta bazı nâdir yazmalar olmak üzere çeşitli Arap klasiklerini kazandırdı. Bazı yazmaları tesbit edip kopyalarını almak